CATALAN REVIEW
Catalan Review

NORTH AMERICAN CATALAN SOCIETY

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

La bibliografia dels antics textos catalans. Accés informàtic als materials

Gemma A Venoza

Catalan Review, Vol. VIII, number 1-2, (1994), p. 9-25

LA BIBLIOGRAFIA DELS ANTICS TEXTOS CATALANS ACCÉS INFORMÀTIC ALS MATERIALS*

GEMMA AVENOZA

La irrupció de la informàtica a les humanitats representa la incorporació d'un element auxiliar magnífic. L'adopció dels nous mètodes permet agilitar el treball. Les bases de dades han substituït els fitxers manuals; els processadors de textos eliminen la feixuga tasca de copiar i recopiar infinites vegades els originals en net. L'esperit de la recerca, però, segueix essent el mateix: contrastar unes dades amb unes altres i reflexionar sobre el resultat de les comparacions. La irrupció de les eines informàtiques ha fet la feina més còmoda, però una mala previsió a l'hora de planejar una base de dades, per exemple, pot provocar que la informació no es pugui recuperar de manera eficient. Cal pensar molt i molt bé quins materials interessa aplegar i quina serà la forma més còmoda, més econòmica i més efectiva de sistematitzar-los. Les grans cases de *software* proporcionen productes que cal elaborar, per adaptar-los a les nostres recerques filològiques, i d'això en saben molt persones com Ch. Faulhaber.

L'eina informàtica de la qual ens ocuparem, PHILOBIBLON, és un immens conjunt de fitxers que seria pràcticament impossible de gestionar amb els mètodes tradicionals de la fitxa de paper i les calaixeres. L'àmbit d'estudi que abasta són les còpies manuscrites o impreses d'obres medievals.[1] La seva finalitat és respondre a les preguntes de l'investigador i proporcionar-li informacions per a la recerca.

Imaginem un cas qualsevol:

a) un investigador, en preparar un estudi sobre un còdex del s. XIV que duu miniatures estretament relacionades amb el

* Aquesta investigació —inclosa dins del projecte general PHILOBIBLON— està finançada parcialment per una subvenció de la DGICYT i des de 1987 ha rebut diverses ajudes d'institucions com: IBM Corporation, Gaspar de Portolà Studies Program, Ministerio de Asuntos Exteriores, CIRIT, NEH Reference Materials/Access Grant, Program for Cultural Cooperation between Spain's Ministry of Culture and North American Universities, Humanities Research Fellowship, U. of California, i del Comité Conjunto Hispano-Norteamericano para la Cooperación Cultural y Educativa.

[1] PHILOBIBLON consta de tres seccions dedicades als textos castellans (BETA), catalans (BITECA) i gallecs i portuguesos (BITAGAP); actualment hi ha disponible una versió editada en CD-ROM en 1994, dins la sèrie ADMYTE, disc O (Madrid, Micronet - Fundación V Centenario).

text, podria esbrinar a través de biteca quin percentatge de les obres manuscrites del XIV presenten decoració;
b) o bé, si troba al colofó del seu text el nom d'un copista, controlar si es conserven altres textos copiats per aquest personatge;
c) també podria trobar-se amb un fragment copiat al final del seu text, sense rúbriques i incomplet; una recerca a BITECA, mitjançant alguna o algunes de les paraules de l'incipit, podria servir per identificar-lo.[2]

Aquests són exemples d'algunes preguntes senzilles que el sistema ens podria respondre, perquè la *Bibliografia de textos catalans antics* (BITECA) conté dades relatives a diversos àmbits: descripció física dels manuscrits i impresos, informacions biogràfiques que no es limiten als autors, sinó que fan referència també a qualsevol personatge que tingui relació amb la història d'un llibre, dades sobre institucions (monestirs, escriptoris, cancelleries, etc.), sobre topònims relacionats amb els llibres, sobre les obres (incipit i explicit, prosa o vers, etc.).

Per accedir-hi, primer cal situar-se en el directori on es té la bibliografia i donar l'ordre que permet d'arribar-hi.

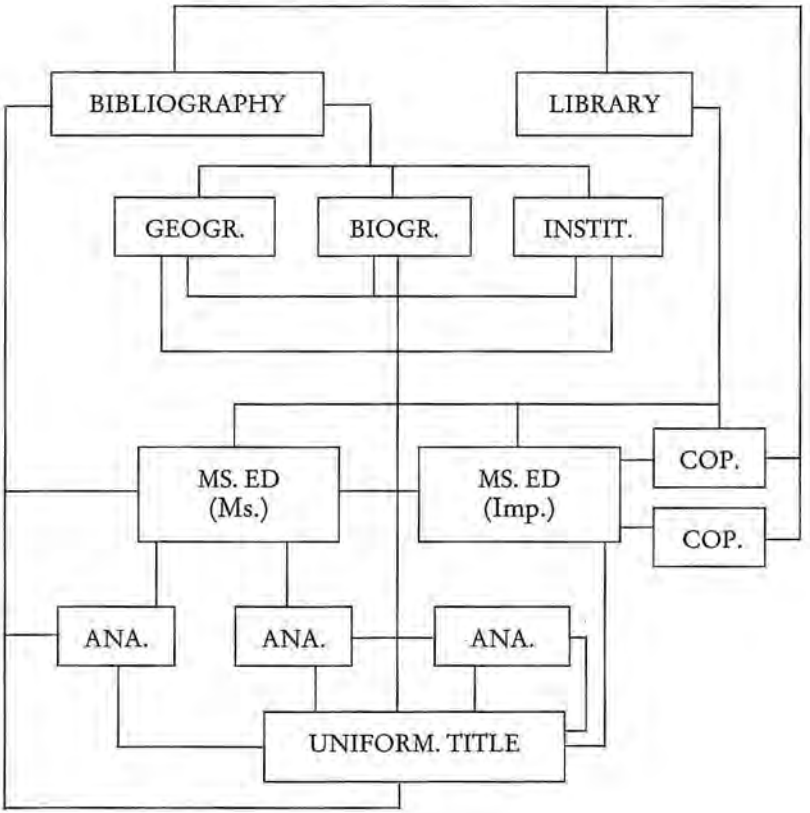
El sistema respondrà donant-nos entrada a PHILOBIBLON. La primera pantalla duu els títols de crèdit (títol, autors, etc.) i informa de quina és la bibliografia en ús en aquests moments [Fig. 1]. Pitjant una tecla qualsevol es passa a la primera de les pantalles del programa, el «MENU PRINCIPAL» [Fig. 2]. La part superior correspon a les eines del sistema i la inferior a les informacions recollides sobre manuscrits, impresos, edicions, etc. que es distribueixen en deu taules, relacionades entre elles com es pot apreciar al gràfic.

A LIBRARY es troben relacionades les biblioteques on són dipositats els llibres objecte de la nostra atenció (unes 50 en aquests moments).

Cadascun d'aquests llibres té una fitxa descriptiva a la taula MS.ED, i cadascuna de les peces que es copien o que composen un determinat volum es descriuen o, en altres paraules, s'analitzen a les fitxes d'ANALYTIC.

---

[2] Per exemple, fa pocs anys, a l'Arxiu de la Torre do Tombo a Lisboa, el prof. Sharrer trobà uns poemes gallec-portuguesos amb notació musical —alguns acèfals— i que no constaven al corpus conegut de poemes amb música. Una consulta als materials de la versió portuguesa d'aquest treball, la *Bibliografia dos antigos textos portugeses* (BITAGAP), permeté al prof. Sharrer identificar ràpidament a l'autor, Don Dinis, i assegurar-se de la importància del seu descobriment.

Els impresos reben tractament diferenciat. El contingut de l'exemplar base es descriu a ANALYTIC i les seves característiques físiques a MS.ED; per a les còpies existents s'obre la fitxa corresponent a la taula COPIES (amb uns 342 registres).

Cadascuna de les obres censades té el seu registre corresponent a UNIFORM.TITLE, i a BIOGRAPHY es recullen les dades personals de totes aquelles persones relacionades d'una manera o d'altra amb obres, manuscrits o impresos.

De vegades cal referir-se a institucions (monestirs, escriptoris, biblioteques, etc.), la informació corresponent es troba a la taula INSTITUTIONS.

A GEOGRAPHY tenen les seves fitxes tots aquells topònims vinculats als textos (lloc d'impressió, ciutat on es compongué una obra o

on nasqué un autor, etc.). A BIBLIOGRAPHY es recull la informació relativa a la bibliografia de què ens hem servit.

La darrera de les taules, SUBJECT, no figura a l'esquema perquè ara és buida; en un futur permetrà recuperar els materials de totes les altres taules a partir d'un índex de matèries.

Això ens duu a parlar dels límits de la recerca. Com ja exposàrem al darrer congrés de l'AILLC,[3] incloem obres escrites abans de la mort de Ferran II, o bé d'autors que començaren la seva producció abans d'aquesta data. Excloem butlles, inventaris de béns i d'altres obres similars que no tenen relació directa amb la literatura. Mantenem, però, dins del Repertori, i per les raons exposades a Alacant, obres historiogràfiques i el que podríem anomenar «tractats científics» (obres que tracten de la cavalleria, de l'art de cetreria, o de medicina, etc.).

En aquests moments hi ha 9200 registres, distribuïts segons la taula següent:

LIBRARY	50	MS.ED	1265
COPIES	342	ANALYTIC	2488
UNIFORM. TITLE	1689	BIOGRAPHY	1328
INSTITUTIONS	189	SUBJECT	000
GEOGRAPHY	352	BIBLIOGRAPHY	1498

Com indica l'esquema, totes aquestes bases de dades estan relacionades entre elles; qualsevol canvi que afecti a una fitxa es transmetrà automàticament a tot el sistema per solidaritat interna.

La millor forma d'explicar com funciona BITECA i quin és el seu abast és veure'n un exemple pràctic. Per a aquesta presentació s'ha escollit un manuscrit de la Bancroft Library de Berkeley.

A MS.ED es recupera la fitxa que correspon a aquest manuscrit.[4]

A la [Fig. 3] es reprodueix la primera pantalla de la fitxa, que mostra dades relatives a la biblioteca, signatura i altres referències to-

[3] G. Avenoza - V. Beltran. «Per una nova bibliografia de la literatura catalana antiga», *IX Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes (Alacant-Elx, 9/14 setembre 1991)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, I, pp. 223-238.

[4] Per accedir a qualsevol taula, n'hi ha prou amb col·locar-s'hi al damunt amb el cursor i un cop allà pitjar [ENTER]. El cursor llavors se situa a l'angle superior dret, espai destinat al número d'identificació de cada fitxa. El sistema possibilita la recerca a partir de signatures antigues o modernes, del títol de la primera obra que es conté al volum, etc.

pogràfiques. La informació sobre la biblioteca procedeix de LIBRARY (taula on trobarem dades referents al nom de la biblioteca, l'adreça, els horaris, etc.).

La pantalla següent de MS.ED [Fig. 4], conté informacions sobre la data i el lloc de còpia —o d'impressió—; si fos conegut, també hi figuraria el nom del copista.

Una altra pantalla [Fig. 5] recull les dades de descripció física del volum; descripció codicològica que inclou: material, dimensions, col·lació, filigranes, decoració, relligadura, condicions de conservació, notació musical, etc. Tot té el seu lloc, el seu camp, i aquesta discriminació tan detallada de la informació permetrà a l'investigador recuperar-la després amb precisió.

La següent pantalla [Fig. 6] inclou dades sobre persones o institucions vinculades al llibre —antics posseïdors, etc.—. En el cas dels antics propietaris del volum, es pot indicar a més del nom —que prové de BIOGRAPHY— la data en què van adquirir el volum, on el van comprar, per quin preu i amb quina moneda, quan el van deixar de tenir al seu poder, quina signatura tenia a la seva biblioteca, etc.

És possible accedir de a la consulta de les fitxes de BIOGRAPHY associades a aquest registre. En aquest cas n'hi ha més d'una i el sistema recuperarà en primer lloc la fitxa BIOID 2274 [Fig. 7]. Les informacions d'aquesta taula composen una petita biografia del personatge. Inclouen el nom —original, traduït, malnom—, els títols nobiliaris o de prestigi i el topònim al qual es vinculen, la relació amb ordes religiosos o militars, l'ofici, la religió, les dates i llocs de naixement, mort o documentació [Fig. 8], —prenem nota, en aquest cas, de la seva vinculació a Béziers (GEOID 13329)—, les ciutats on va viure, les institucions a què va pertànyer i el tipus de relació que hi tenia, els vincles que va establir amb d'altres persones (parentiu, amistat, professionals, etc.).[3]

El sistema també ens permet veure quines són les relacions que aquest registre de BIOGRAPHY estableix amb d'altres del sistema, i es pot consultar, per exemple, GEOGRAPHY [Fig. 8] (GEOID 1332: Béziers). Aquesta taula inclou informacions sobre el tipus de topònim (geogràfic, polític, eclesiàstic), el seu nom i la seva traducció, si s'escau; també pot assenyalar la vinculació a d'altres unitats geogràfiques (p. e. comarques, països, etc.); és molt diferent parlar d'un personatge nascut a Mallorca (illa), a Mallorca (ciutat) o a Mallorca (regne).

[3] Per raons d'espai no reproduïm aquí la totalitat de les pantalles que contenen les informacions esmentades.

La barra que segueix la vocal (Be\ziers) indica la presència d'un diacrític. PHILOBIBLON treballa amb un ASCII reduït, cosa per la qual cal servir-se de signes per assenyalar els diacrítics:[6]

á = a\	à = a`	ä = a#	â = a^
l·l = l#l	ç = c%	ñ = n~	ã = a~
· = &.&	*cursiva* = {I}cursiva{M}	3ª = {SS}a{ES}	

A més de la informació esmentada, MS.ED disposa d'un camp dedicat a la BIBLIOGRAFIA i un altre de NOTES per incloure totes aquelles dades que hores d'ara no tenen cabuda en cap dels camps de PHILOBIBLON.

Si tornem al cas concret que examinem a tall d'exemple, advertirem que en aquest volum només es copia una obra en català i, per tant, només es relaciona amb un registre d'ANALYTIC (anònim, *Llibre del bisbe de Jaen*). Sobre l'obra trobarem informació a la taula UNIFORM_TITLE [Fig. 9]. Primerament s'indica l'autor, els títols pels quals es coneix l'obra i l'última línia de la pantalla inclou incipits i explicits normalitzats segons les edicions.

A pantalles successives s'inclouen dates de creació, de traducció, recopilació, etc. i, si es coneix, el lloc on fou redactada o traduïda; el nom de persones relacionades amb l'obra (com traductors o dedicataris, per posar-ne només uns exemples); tipus d'obra (prova, vers...); llengua original (per a les traduccions), llengua pont (traduccions indirectes); tipus de versificació, etc.

A BIBLIOGRAPHY es troba la informació bibliogràfica que ha servit de font per a les fitxes. La fitxa bibliogràfica és bastant senzilla [Fig. 10]: tipus de publicació LLIBRE, ART REVISTA, etc.; tipus d'informació EDICIÓ, REFERÈNCIA SECUNDÀRIA, FACSÍMIL; autors, títol, editors, col·laboradors, etc., títol del volum (cas d'un article de revista o de llibre); col·lecció, ciutat, editor, anys d'edició, pàgines, etc.

Als registres d'ANALYTIC [Fig. 11], en primer lloc figura el títol de l'obra. Més endavant s'indiquen els folis que ocupa l'obra i la seva situació al volum.[7]

---

[6] La nova versió del programa —prevista per a mitjans 1995— permetrà l'ús normal de tota mena de signes.

[7] El «10» indica que es tracta de la primera obra del volum. Per comoditat donem un 10 a la primera, un 20 a la segona i així successivament. Això ens permet intercalar amb facilitat altres obres que es puguin individuar en una segona inspecció del manuscrit.

A IE_TYPE figuren incipits i explicits de les diverses parts de l'obra; a les pantalles següents dades referents a persones relacionades amb la còpia (com atribucions d'autor, etc.). Per acabar, un apartat de notes i un altre de bibliografia.

A la taula corresponent a INSTITUTIONS es recull informació relacionada amb centres vinculats a la història dels llibres (*vid. supra*) La [Fig. 12] correspon a l'INSID 1093: Convent de Sant Agustí.

COPIES és l'última de les taules del sistema; registra les còpies conegudes d'un incunable. L'exemplar principal, escollit com a «principal» en ser un exemplar complet o trobar-se en una biblioteca especialment accessible a l'equip investigador, es descriu a MS.ED i les obres que conté tenen les seves fitxes a ANALYTIC; ara bé, es dóna constància de la resta de còpies a successives fitxes de COPIES [Fig. 13].

La documentació que contenen aquestes taules pot recuperar-se fitxa a fitxa, però també pot servir per donar resposta a preguntes que es faci l'investigador. Per a aquesta mena de recerques PHILOBIBLON disposa d'un llenguatge assistit: EASY WRITER (una mena de tutor que permet avançar pas a pas quan encara no es coneix bé la sintaxi de les ordres). Des de qualsevol punt del sistema es pot demanar a PHILOBIBLON respostes a les nostres preguntes a través d'una finestra d'ordres [F5]. Ordres redactades en anglès, de sintaxi molt senzilla i que s'ajusten a la lògica booleana, faran que el sistema respongui a preguntes tals com:

a) Quin percentatge existeix de manuscrits de copista conegut, respecte a aquells que són de mà anònima?

b) Quines són les impressions fetes a Barcelona entre 1495 i 1500?

Les respostes es reflexaran en unes llistes que es podran dirigir a la impressora.

També es disposa de la possibilitat de generar informes sobre un manuscrit, un imprès o una sèrie de volums, obres, persones, etc. (vid. un a l'apèndix). Aquests informes es poden emmagatzemar en fitxers que després es recuperen des de qualsevol tractament de textos.

Aquestes i moltes altres recerques són possibles a partir de les dades de BITECA. A finals 1992 es va lliurar el material per a l'edició informatitzada i, en tractar-se d'una base de dades en contínua revisió, s'ha avançat molt ja des de la versió que apareixerà al CD-ROM d'ADMYTE 0. En aquesta direcció se segueix treballant. Des del moment en què es va fer públic el projecte s'han rebut nombroses col·la-

boracions;[8] totes les aportacions són benvingudes i sempre es manté constància de la seva procedència, ja que van acompanyades d'una referència bibliogràfica (INSPECCIÓ PERSONAL).

BITECA és un projecte obert, i a participar-hi es convida als investigadors des d'aquesta tribuna.

GEMMA AVENOZA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

[8] Algunes s'han convertit en notes publicades a la secció «Materials per a BITECA» del *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, secció que vol recollir informacions sobre manuscrits medievals i incunables.

FIGURES

FIGURA 1

FIGURA 2

FIGURA 3

FIGURA 4

FIGURA 5

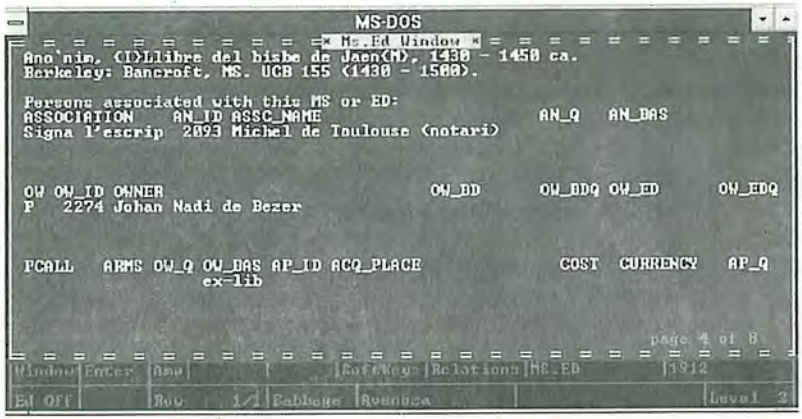

FIGURA 6

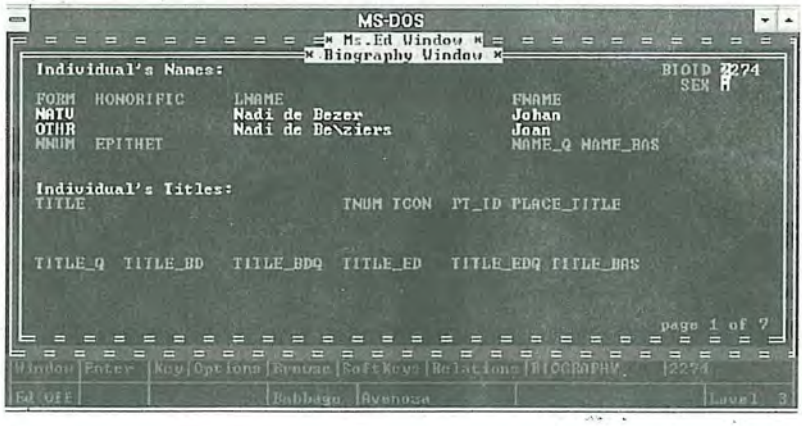

FIGURA 7

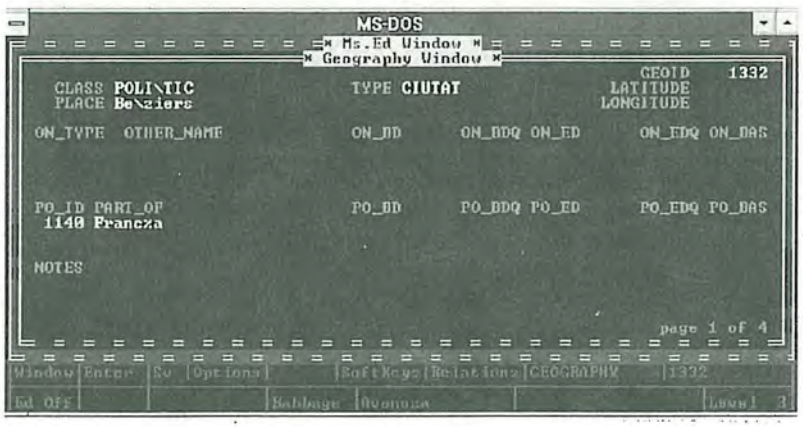

FIGURA 8

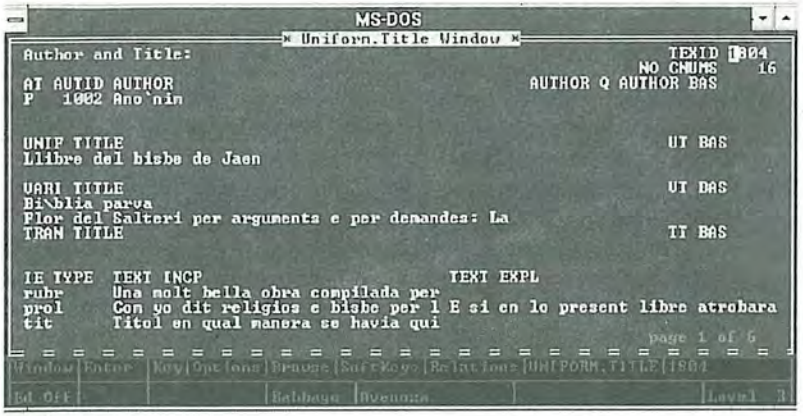

FIGURA 9

FIGURA 10

FIGURA 11

FIGURA 12

MS-DOS
Copies Window
COPID 1100
MANID 1495
Francesc Eiximenis, <I>Regiment de la cosa pu\blica<M>, 1383
Present Location:
LIBID 1077 San Marino: H. E. Huntington
LIB Q
COLLECT
CALL NO 5892
OCALL
MAN SEQ PA000600 ACCSN D
ACCSN DQ
COPY TITLE
III LOC
Printing Information:
printed in Vale'ncia
printed by Cristo'fol Cofman
for Vale'ncia: Ciutadans i oficial
between 1499-01-28
and
page 1 of 6
Window Enter Sv Options SoftKeys Relations COPIES 1100
Ed OFF Babbage Avenue Level 2

FIGURA 13

ANNEX 1

MANID 1912. Berkeley: Bancroft, MS. UCB 155. Fol. pergamí enganxat a la coberta del davant: *Liure de controverse entre chrétiens et musulmans XIVe*. Copied 1430 - 1500. 4^t^. PAPER. 64 (i-lxiii + II) ff. 1^12^ 2^8^ 3-5^12^ 6^12^. Leaf: 210 x 145 mm. (2^r^); Txt.pg: 125 x 80 mm. 24 ll. Hand: cursiva; gòtica llibrària (reclams); bastarda finals s. XV inicis s. XVI (oració francesa). Watermark: Lletra *M* amb creu (62-63). Rúbriques, caplletres, calderons i numeració en vermell. Folis finals en blanc. Binding: Pell sobre fusta, amb restes de les tanques de metall i de la cinta blava que tancava el volum; fusta menjada pels insectes. Signa l'escriptura del diploma del final Michel de Toulouse (notari). Prov.: Johan Nadi de Bezer. Note: Al 2n foli de guardes, es copia un poema (lletra finals s. XV inc. XVI), que una mà més moderna ha transcrit a baix a ploma Anònim, *Royna du ciel novela*, 1400 ? - 1500 ? FRANCE'S. Notes to MS: Les caixes es van tirar amb mina de plom. Tots els quaderns duen reclam decorat, malgrat que el del primer quadern no coincideix amb el text amb el que comença el segon. El darrer quadern era originalment un ternió, amb els darrers folis en blanc, probablement en desaparèixer un —el que feia parella amb l'actual lxiii— el plec es va desordenar i el relligador no va encertar a col·locar aquest foli al seu lloc, essent l'ordre actual lxiii-lxi-lxii. Del segon quadern manquen els fulls quart a setè. Hi ha un diploma de pergamí, enganxat a la coberta del darrera, amb una escriptura notarial datada en 1425, sobre uns privilegis relatius a una església de la diòcesi d'Auch. Bibl.: Avenoza Vera (1991-93), Inspecció personal.

ff. 1r-63r. TEXID 1804. Anònim. *Llibre del bisbe de Jaen* [var. title: *Biblia parva*; *Flor del Salteri per arguments e per demandes: La*; *Libre de la flor de la Bíblia*]. [normalized rubr inc.] Una molt bella obra compilada per lo molt reverent bisbe de la ciutat de Jahen stant pres en lo corral de la preso de Granada. [normalized prol inc.] Com yo dit religios e bisbe per la gracia de deu de Jahen del reyalme de Castella, hagues legit trenta anys Theologia e altres sciencies, per ma ventura fuy pres en lo poder del rey de Granada. Vehent yo molts dels cristians esser aqui catius e per no saber sciencia ne gayre be la fe... [expl.] ...E si en lo present libre atrobara coses que li placien reten gracies a nostre senyor Deu que tramet la sua gracia alla hon li plau. E axi ho diu san Janc e sant Pau. Senyor ço que yo fo, per gracia tua ho so. [normalized tit inc.] Titol en qual manera se havia quitar lo peccat de Adam. [normalized text inc.] Comença lo libre demanant e dient axi. Abans del començament o creacio del mon que era. Responch no res sino Deu. Deman hon stave abans quel mon per ell fos. Responch stave en lo seu poder... [expl.] ...axi als bons com als mals aci com demunt es dit. Escrit in Català, 1430 - 1450 ca. Text class: prosa. Notes: Obra atribuïda des de 1629 per fra Pedro de San Cecilio a un inexis-

tent sant Pere Pasqual. Bibl.: Armengol Valenzuela, ed. (1905-08), *Obras de san Pedro Pascual, mártir, obispo de Jaén y religioso de la Merced, en su lengua original, con la traducción latina y algunas anotaciones*, 2, ix. Pascual (1676), *Sancti Petri Paschasii, Martyris, Giennensis episcopis, ordinis B. M. de Mercede Redemptionis Captivorum opera*, (ed. una versió llatina de l'obra). Ríos (1863), *Historia de la literatura española*, 4, 75 i ss. Riera i Sans (1986), «La invenció literària de sant Pere Pasqual», *Caplletra*. Rodríguez de Castro (DATE?), *Biblia española*, 2, 740. Villanueva y Astengo (1803-51), *Viaje literario a las iglesias de España*, 18, 214 i ss. Ximeno (DATE?), *Escritores del reyno de Valencia*, 1, 7 i ss. CNUM 1472. [rubr inc. 1r] Assi comença lo prolech del presẽt libre ordonat fet e acabat per vn Reuerent bisbe de Jahent... [expl.] ...a la fi si enterogat sera rahon dela fe nostra dar pora. [prol inc.] C'om yo religios e bisbe per la gracia de deu de la ciutat de Jahen... [expl. 2r] ...qui tramet la sua gracia ali vn li plau. [rubr inc.] Titol de la creacio del mon e del peccat de Adam. [text inc.] C'omensa lo libre demanat axi primerament he abans del comẽsament del mon... [expl. 63r] ...axi al bons com als mals axi com damunt es dit. [colophon inc.] Qui scripsit scribat semper com domino viuat. Amen. [colophon inc.] Escriptor sum talis de mostro vobis littera calis talis calis ego sum demostro vobis totum. Cond.: incomplet, manquen els folis 16-19.